

ARBETAR
TILLSAMMANS
MED PROJEKTET
NATURBETES-
BÖNDER

NATURBETES- BÖNDER 2017

Hur fungerar EUs jordbruksstöd i praktiken?
Vad är bra? Vad är bekymmersamt?

Möt Sveriges naturbetesbönder som berättar
om sina jordbruk, om byråkratin, om snåriga regelverk
och om vad som kan – och måste – bli bättre.

Naturbetesbönder 2017

KARTLÄGGNING, TEXT OCH FOTO: OLA JENNERSTEN

*Världsnaturfonden WWF och föreningen
Naturbeteskött i Sverige anser
att följande bör ändras för att öka
arealen naturbetesmarker i Sverige.*

- **Det krävs betydligt bättre ekonomi i betesdriften för att nya generationer av naturbetesbönder ska våga ta över.**

Idag är nivån på EUs och statens ersättningar helt avgörande eftersom de oftast utgör merparten av djurhållarnas inkomster. Det är därför avgörande att även ersättningsnivåerna följer med samhällets kostnadsökning.

- **En förenkling och förbättring av byråkratin runt ansökningar och handhavandet av utbetalning av ersättningarna är helt nödvändig.**

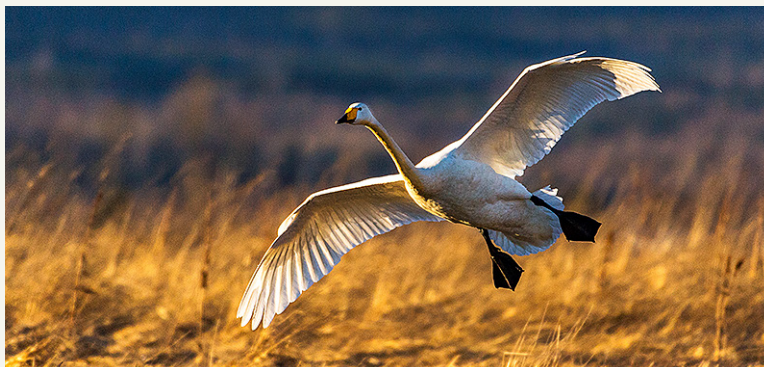
Inte minst gäller det den hårda, och berättigade, kritiken när det gäller de sena utbetalningarna av ersättningarna från Jordbruksverket under åren 2015 och 2016. *Ersättningarna för dessa år är i många fall ännu inte helt utbetalade, vilket måste betraktas som en skandal för Jordbruksverket och hela systemet.*

- **Det finns en utbredd rädsla för kontrollerna av att ersättningsreglerna följs.**

Det är ofta olika personer med olika tolkningar av regelverket som besöker gårdarna. Om någon detalj visar sig inte stämma, kan det bli krav på återbetalning, vilket kan bli mycket kostsamt för bönderna. Särskilt besvärligt är det när reglerna förändras under en pågående ersättningsperiod. Ett förenklat system med mindre misstänksamhet och större framförhållning efterlyses av alla.

- **Ytterligare ett bekymmer för brukarna är när regelverket för EU-ersättningarna krockar med naturvårdsmyndigheternas skötselkrav, vilket kan hända när betesmarken ingår i Natura 2000 eller är ett naturreservat.**

Att myndigheterna samordnar sina mål och regler, i stället för att låta problemet gå ut över lantbrukaren, känns som en självklarhet som tyvärr ännu saknas.

Det här är resultatet av ett arbete genomfört av Ola Jennersten under 2017. Genom att fotografera och intervjua ett antal naturbetesbönder vill WWF och föreningen Naturbeteskött lyfta fram dessa hjältar som sköter biologiskt rika landskap med hjälp av sina betesdjur.

Svenska hjältar sköter ovärderliga betesmarker

Detta projekt genomfördes under 2017 hos 11 familjer som hävdar naturbetesmarker med betesdjur. Djurägarna har både små och stora marker och bor från Skåne i syd till Västerbotten i norr, i Dalsland i väst och Öland i öst. Två frågor dominerade intervjun: *Varför bor och verkar ni här och vilka problem ser ni med er verksamhet?*

Naturbetesböndernas arbete är absolut nödvändigt för att vi ska kunna behålla jordbrukslandskapets rika växt- och djurliv. I berättelserna lyfter naturbetesbönderna fram vardagens och arbetets glädjeämnen, men pekar också ut de problem som de nödvändiga EU-ersättningarna orsakar.

Huvuddelen av de intervjuade är mycket positiva till att leva och verka på sina gårdar och vill gärna att deras barn tar över och fortsätter driften. För dem är inte ekonomin det viktigaste, utan glädjen med alla blommor, fjärilar och fåglar och att kunna bo i detta vackra landskap. Det förklarar kanske varför vi fortfarande har betade naturbetesmarker kvar i Sverige.

Trots denna vilja finns det tyvärr ingen garanti för att vi kommer att klara dessa marker i framtiden och därmed lyckas nå våra officiella miljömål. Flera viktiga faktorer för ett uthålligt brukande har tydligt framkommit i de följande intervjuerna.

Fil. dr. Ola Jennersten från Världsnaturfonden WWF
WWFs expert inom biologisk mångfald, tiger och internationell naturvård.

Naturbetesbönder 2017 – Innehåll

Torbjörn och Stefan Eriksson Gymninge gård, Tysslingen, Närke	5
Anders och Eva Medin Johansson Mellangården, Tvärnö, Roslagen, Uppland	7
Carl-Axel och Kerstin Dahlgren KC-Ranch, Vasselunds gård, Torna-Hällestad, Skåne	9
Claes Hellsten Ormenäs, Stamserud, Ölmsta socken, Småland	11
Göran och Maria Roman Säby gård, Huskvarna, Småland	13
Johan och Malin Larsson Kingebo, Ånimskog, Dalsland	15
Leif och Eva Lindgren Leva Gård, Östra Spöland, Västerbotten	17
Stefan och Margareta Casta Humlamaden, Skåne	20
Sten Dalhög och Anette Sunnanstad Monsabola, Ödeshög, Östergötland	22
Stefan och Elisabeth Olander Skalens gård, Viksjöfors, Hälsingland	25
Bo Sabelström och Hanna Thorsell Horns kungsgård, Öland	27
Slutord Många viktiga erfarenheter	30

Detta projekt har genomförts i ett samarbete mellan WWF och Naturbeteskött i Sverige ideell förening och bygger på projektet Naturbetesmarker som drivits av WWF under ett kvarts sekel. Läs mer om projektet på: http://www.wwf.se/source.php/1665627/14-3890_naturbetesmarker%202015%20stor.pdf

TORBJÖRN & STEFAN ERIKSSON

Gymninge gård, Tysslingen, Närke

– Vi har verkligen blivit uppskattade för detta jobb, av både grannar, ornitologer och andra lantbrukare, säger Torbjörn och Stefan Eriksson. Men allt är ju inte bara grönt och frisk luft. Vi måste också leva på det vi gör och det är betydligt svårare.

Det måste bli en ökad förståelse för vårt arbete

Det är många faktorer som spelar in, men det grundläggande är att EU-ersättningarna inte har följt prisutvecklingen. Det har däremot kostnaderna. Trots att läget idag är gynnsamt med låga räntor och diesel som är relativt billig.

– **Jag vet inte riktigt varför vi hamnade här.** Jag som var intresserad av logistik och marknadsföring ...

Med de orden inleder Torbjörn intervjun när vi står intill svansjön Tysslingen en strålande septemberdag.

– Men en väldigt stor del av naturen kring Tysslingen höll på att växa igen och det var ingen annan av grannarna som var i rätt ålder när tåget gick för 25 år sedan. Så jag och brorsan satte oss ner och funderade.

– Jo, så var det, lägger Stefan till. Vi började försiktigt med 10 hektar när vi ärvde gården av pappa. Idag betar vi 170 hektar och kanske lika mycket till på andra orter här i Närke och Västmanland.

Bröderna har verkligen blivit uppskattade för sitt jobb, av både grannar, ornitologer och andra lantbrukare, intygar de båda. Det har också blivit en diger lista av olika pris som de fått för sitt naturvårdsarbete. Senast var det Miljöpriset från kommunen.

– Det är faktiskt för andra gången; vi fick det också i början så nu är det nog för lång och trogen tjänst, säger Torbjörn med ett leende.

Bröderna delar på allt arbete. De har morgonmöte varje dag och därefter uppdateringar beroende på hur det går. Arbetsuppgifterna kan förändras varje timme och mitt i intervjun måste Stefan springa iväg för att ta emot en lastbil som ska hämta spannmål.

Men allt är ju inte bara grönt och frisk luft, menar de.

– Vi måste också leva på det vi gör och det är betydligt svårare.

”All administration hos myndigheterna måste kosta massor. Pappersarbetet ingår ju, men vi kan inte vara utan pengarna! Vi har fortfarande inte fått våra pengar från förra året!”

Bröderna föder fram livkalvar och betar naturreservat och Natura 2000-områden. För att få kalkylen att gå ihop har de under de senaste åren också odlat KRAV-märkt spannmål.

– Annars går det inte ihop, säger Torbjörn. Vi har alltså tre ben som vi står på, varav landskapsskötseln omfattar 75 procent och kalvar och spannmål 25 procent. För tio år sedan tog vi på oss en del restaureringar men det gav för lite.

– Produktionen av kött minskar i Sverige, så där får vi bra betalt. Men det räcker ju inte om det skulle vara den enda inkomsten – i så fall måste köttpriserna i produktionsledet öka med minst det dubbla.

Det är många faktorer som spelar in, menar de, men det grundläggande är att EU-ersättningarna inte har följt prisutvecklingen.

– Det har däremot våra kostnader! Trots att vi idag har ett jättegynnsamt läge med låga räntor och diesel som är relativt billig. Det är bara att hålla tummarna för att det inte händer något snabbt, som exempelvis en räntechock.

– Jag har haft en del insyn i Jordbruksverkets verksamhet, fortsätter Torbjörn, och det är förvånande hur mycket administration det är – man håller på att administrera ihjäl sig. Vi försöker ju att vara så effektiva som möjligt, men deras administration måste kosta massor. Det måste försvinna pengar på vägen. Viss administration måste vi ju acceptera ... Pappersarbetet ingår ju, men vi kan inte vara utan pengarna. Vi har fortfarande inte fått våra pengar från förra året!

– Det måste bli en ökad förståelse för landskapsvården och politikerna måste lägga pengar på den. Idag ser vi bara en krympande budget, och den måste vända.

ANDERS & EVA MEDIN JOHANSSON

Mellangården, Tvärnö, Roslagen, Uppland

– EU-bidragen är både krångliga och osäkra. Man är livrädd för kontrollerna och vet aldrig vad resultatet blir. En del krav går stick i stäv mot naturvårdens. Ett jätteproblem är att EUs utbetalningar inte kommer i tid. Det har tagit upp till två år innan vissa delar av bidragen har kommit!

Kontrollanternas krav krockar med naturvårdens

Verksamheten på gården med ett 50-tal djur som betar 100 hektar räcker inte för att få ekonomin att gå ihop. Anders och Eva är båda över 60 år och förhoppningen är att ett av barnen tar över gården när de går i pension.

– **Vi bor här för att det är fint**, säger Anders när han och hans fru Eva förevisar en gudomligt vacker ekhage som betas av Hereforddjur – en tjur, tiotalet kor och ungefär lika många kalvar.

Anders är född här på sin föräldragård och där har han bott nästan hela sitt liv, utom ett år när han gjorde lumpen. Eva kom hit för ungefär 40 år sedan.

– Vi har alltid haft djur, berättar Anders. Mina föräldrar hade mjölkkor och dem tog jag över 1981. Jag slutade med mjölk 1999, och därefter blev det betesdjur.

De har djuren för att sköta naturbetesmarkerna, men de säljer också dikalvar på hösten.

– Några skickar vi till slakt, men fåren tar vi tillbaka och säljer som egna köttlådor. Vi har 30 dikor plus rekrytering samt 60–70 tackor. De hävdar omkring 100 hektar skogsbeten.

Tvärnö är kalkrikt med mycket orkidéer. Det är ett småbrutet men magert skärgårdslandskap.

– Det är ett bra jobb, om man får det att fungera, säger Anders. Det är dock svårt att få ekonomin att gå ihop.

Miljöersättningarna, det vill säga landskapsvården, ger ungefär en tredjedel av inkomsten, stugor och legoarbeten runt 40 procent och köttet och livkalvarna cirka 20 procent.

EU-bidragen från staten är både krångliga och osäkra, menar Anders.

– Man är livrädd för kontrollerna och vet ju aldrig vad resultatet blir. Det är så godtyckligt vem som kommer och kontrollerar. Det är många olika kontrollanter som har olika idéer, säger Anders.

– Sedan krockar kontrollanternas krav med Upplandsstiftelsens intentioner. Naturvården önskar sent betessläpp och lågintensivt bete för att områdets sällsynta växter och fjärilar inte ska försvinna, säger Eva.

”Tjugo brev har kommit med information om att medel är på väg – för sådant som betalades ut 2015! Jordbruksverket bara spottar ut beslutsbrev!”

– Ett jätteproblem är att EUs utbetalningar inte kommer i tid. Vissa delar av bidragen har tagit upp till två år innan betalningen kommer! Man vet inte hur mycket man får, eller när betalningarna kommer. Det gör det mycket svårt när man måste investera, förklarar Eva.

– I år har det varit ovanligt rörigt med många brev från Jordbruksverket som informerar om att pengarna är på gång. Men när vi kontrollerar vad som står i breven har pengarna redan kommit. Tjugo brev har kommit med information om att medel är på väg – för sådant som betalades ut 2015! De bara spottar ut beslutsbrev, understryker Anders.

Verksamheten på gården med ett 50-tal djur som betar 100 hektar räcker inte för att få ekonomin att gå ihop, konstaterar de båda. Kostnaderna för exempelvis diesel och försäkringar stiger ju hela tiden.

– Jag är 62 år, säger Anders, och Eva 61 år. Det är snart tid att tänka på pensionen.

– Barnen kanske tar över i alla fall, säger Eva med glädje i rösten. Ett av våra barn hyr nu ett av husen, så att hon kan skolas in i gårdens alla arbetsuppgifter. Hon har träffat en kille vilket är en förutsättning. Det går inte att sköta gården själv. För att få ekonomin att gå ihop måste nog killen till och med jobba utanför gården.

CARL-AXEL & KERSTIN DAHLGREN

KC-Ranch, Vaselunds gård, Torna-Hällestad, Skåne

– Just nu har vi mest problem av regelverket, eftersom vi kör med en väldigt udda produktion – ranchdrift året om. Utbetalningarna av EU-ersättningarna är ju ett annat problem som också drabbar oss.

Militärens närvaro ger trygghet åt ranchdriften

Från mjölkkor till natur- och miljövård samt uppfödning av nötkreatur – så har Carl-Axel och Kerstin satsat på sin ranchverksamhet på Revingefälten i Skåne.

– **Det var två rancher här i slutet av 1960-talet** och jag jobbade på en av dem, berättar Carl-Axel. Militären bestämde att Revingefälten inte fick växa igen utan skulle betas. Det är därför djuren är här! Så idag är vår huvudproduktion natur- och miljövård här på fälten. Och köttet är en biprodukt.

– Är du en cowboy?

– Jo, men nu har jag uppgraderat mig till en ranger!

En cowboy är ju en som jobbar, det är ju drängen!

– Jag började med nötkreatur därför att jag som utbytesstudent kom till Kanada och hamnade på en ranch. Jag själv är uppväxt på en spannmålsgård i Västergötland, men har alltid varit mer intresserad av djur. Jag kom hit till grannranchen, sedan stack jag till Australien och jobbade med djur där några år. Jag tänkte till och med emigrera till Australien. Men så blev det inte och när den ena av ranchägarna här på Revinge skulle sluta blev jag tillfrågad!

Stora delar av Revingefältet är ett Natura 2000-område i EUs nätverk av Europas finaste natur, sammanlagt 4 500 hektar, men ranchen betar en mindre del, cirka 2 500 hektar. Militären kräver 930 djurenheter, det vill säga kor med kalv, en tjur vid sidan eller två ungdjur och ranchen håller sig inom +/- 10 procent.

– Militären kommer att bli kvar här, så jag tror att förutsättningarna för fortsatt ranchdrift ser OK ut, menar Carl-Axel. Även om P7 lägger ner i framtiden så är det många som använder Revingefältet – hemvärn, bruks-hundsklubbar bland annat.

– Jag är från en grannby, berättar Kerstin. Att vi träffades är en romantisk historia. Jag var aktiv i 4H och det hände att både vår och Carl-Axels familj tog emot samma utbytesstudenter. När en av dessa senare besökte våra familjer körde Carl-Axel henne till min familj – det var så vi träffades.

”Inkomsterna från gården fördelar sig mellan landskapsskötsel och köttproduktion. Men avräkningspriserna från slakt sjönk med ungefär 50 procent när Sverige kom med i EU.”

Paret har tre barn varav två som är intresserade av jordbruk, så kanske att någon av dem tar över.

– Vår yngste son är väldigt intresserad, lägger Kerstin till, så jag tror att han fortsätter. Vår dotter gör samma resa som Carl-Axel gjorde, hon är i USA för tillfället.

Inkomsterna från gården fördelar sig ungefär fifty-fifty mellan landskapsskötsel och köttproduktion. Men avräkningspriserna från slakt sjönk med ungefär 50 procent när Sverige kom med i EU. Det var framför allt ersättningen till bonden som minskade. Däremot ökade konsumtionen av nötkött rejält eftersom priset till kund minskade.

– Just nu har vi mest problem av regelverket, eftersom vi kör med en väldigt udda produktion – ranchdrift året om. Utbetalningarna av EU-ersättningarna är ju ett annat problem som också drabbar oss. Det mesta av utbetalningarna för 2015 har kommit nu, men ännu inte för 2016. Man tappar ju kontrollen över vad man ska få när det är så här, säger en uppgiven Carl-Axel.

– Vi började med att sälja kalvar på hösten. När vi gick med i EU 2005 kunde vi ställa om till ekologiskt. Regelverket gjorde det komplicerat att sälja ekologiska kalvar till andra uppfödare så vi gick över till att föda upp stutar till slakt. Då fick man inte betalt för köttkvalitet i Sverige, det var mängden kött som skapade inkomsterna.

– Idag säljer vi våra slaktdjur till ICA Naturbeteskött och köttet ska vara tillgängligt hos alla ICA-butiker som efterfrågar det, avslutar Carl-Axel och Kerstin.

CLAES HELLSTEN

Ormenäs, Stamserud, Ölmsta socken, Småland

– Jag är självförsörjande med kött och ibland säljer jag lite. I trädgården finns också gott om grönsaker, berättar Claes Hellsten.

Miljöersättningen motiverar inte allt jobb

Sex kor och några får hjälper Claes Hellsten med markskötseln. Han är biolog och har bott på sin gård i 30 år och sköter naturens skatter med stor entusiasm. 1 000 nattvioler är målet för nästa år!

– **Det här är min lekstuga**, här har jag mina blommor, insekter och fåglar. Här kan jag styra och ställa med markerna och fixa sådant som jag tror kan bli bättre, berättar Claes.

– Jag är inte Ölmsta-bo – jag har ju bara bott här i 30 år! Jag köpte huset 1987 – då var alternativet en tvårummare i Göteborg eftersom jag då pluggade biologi där. Men det blev den här gården i stället för en resa till Indien och Kina. Gården är på sju hektar – eller som företrädaren sa: 14 tunnland, för det låter mer!

Idag är det ett hobbyjordbruk med sex kor och några får som hjälper Claes med markerna.

– Jag hade hästar förut men det har jag tyvärr inte längre. Tre djurslag på en del av dessa beten är perfekt. En mad här nere med älgört och rörflen är ett exempel. Fåren tog älgörten och korna rörflen. När det sedan kom tuvtåtel och veketåg var hästarna utmärkta.

Claes har en slåtteräng som har vuxit med åren från en kvarts hektar till en hektar idag. Den ger mycket glädje i sig själv.

– Visst får jag miljöersättning för hävden men det motiverar ju inte alls allt det jobb som behövs. När man ser hur blomsterprakten exploderar så blir man glad. I början hade jag två individer av svinrot och i dag blommar det tusentals. Här finns ängabollar – smörbollar – och jag siktar på nytt rekord för nattviolen. Jag hade 950 förra året och nu hoppas jag på att komma upp till 1 000 nattvioler.

Claes har miljöersättning. I stort sett fungerar det bra men han menar att det är väldigt trassligt. Han hade en slåtteräng som han hade mätt upp till 0,1 hektar.

– Länsstyrelsen, som mäter från flygbilder, bestämde att den var 0,06 hektar! Efter det hade vi en lång brevväxling om detta. Inte för att det spelade någon större roll ekonomiskt, men eftersom det gällde en period på tre år skulle hela stödet dras in och det som betalats ut skulle betalas tillbaka.

Så Claes överklagade och fick ett fyrsidigt svar där det stod att Länsstyrelsen inte kunde avgöra om det var 0,06 eller 0,1 hektar!

– Så vi gjorde en överenskommelse om att jag fick behålla pengarna men stryka den i framtiden. Ett annat problem är att länsstyrelsen även stryker små fastigheter och små arealer. I detta landskap är ju de riktigt små gårdarna de som är biologiskt väldigt intressanta.

Claes är självförsörjande med kött och ibland säljer han lite. I trädgården finns det också gott om grönsaker.

Fia är Claes favoritko.

– Fias mamma var ung och rymde till en köttrastjur flera gånger innan det var dags att betäcka henne. Hon blev dräktig och när Fia föddes fastnade hon halvvägs och jag var tvungen att avliva kon.

Den moderlösa kalven Fia blev flask- och hinkuppfödd av Claes så hon blev väldigt tillgiven.

– Tanken var att Fia skulle bli drag- och riddjur men jag har inte tränat henne tillräckligt, säger Claes. Hon är väldigt spattig, och jag trodde att hon skulle lugna ner sig när hon blev ko. Men hon är fortfarande spattig och blir väldigt glad när det kommer människor. Hon kan ställa sig på frambenen och det funkar ju inte om man har en treåring på ryggen!

– Jag har rödkullor för att de är lite mindre och betar lite bättre. De går på områden som andra lämnar. Den gamla smålandskon var ju mycket mindre än dagens nötkreatur och det var ju de som format landskapet här. Tack vare Fia blir hela flocken mycket lätthanterlig, och det är ju bra.

GÖRAN & MARIA ROMAN

Säby gård, Huskvarna, Småland

– Om man ska vara djurhållare behöver man vara ofantligt bred i kompetens, eller så får man betala stora summor för konsult hjälp, säger Göran och Maria Roman.

Ett hårt arbete i många år

Vägen till framgång har varit lång för Maria och Göran Roman men idag är verksamheten med uppfödning av Herefordkorsningar KRAV-märkt och har en omsättning på runt 2,5 miljoner kronor.

– **Vi bor här därför att det är så** sagolikt vackert, säger Maria Roman utan att tveka. Hade det inte varit för platsen, naturen, miljön, så hade vi aldrig orkat den resa som vi gjort. Den började när Göran fyllde fyrtio, år 2004.

– Vi flyttade in på midsommaraftonen, klockan halv ett på natten, minns Göran.

– Då var det också vackert, men det var inte betat och här var det helt igenväxt. Man såg inte sjön! Först hade vi ingen vision om framtiden. Det var mjölkkor här då och förra ägaren sålde gården till mina föräldrar, berättar Maria. Jag ville arrendera gården och tog kurser på SLU och på gymnasiet på Tenhult för att kunna ta hand om mjölkkorna. Jag började jobba tillsammans med personalen, som fortfarande var kvar. Men jag insåg snart att detta har jag inte kunskap för. Det krävs mer för att ta över 75 mjölkkor bara så där, erkänner Maria.

Två år senare, 2006, såldes mjölkkorna och ersattes av Herefordkorsningar.

– Vi hade redan börjat restaurera betena, eftersom det inte fanns tillräckligt med betesmark. Vi köpte mer djur och vi fick också förfrågan om att beta andra områden i närheten, fortsätter Maria.

– Vi blev dock förvånade när vi började sända djur till slakt. Vi fick nästa betala själva för slakten, trots att djuren var feta och fina. Jag blev faktiskt riktigt arg!

”Men trots allt är det ju galet hur mycket tid man som lantbrukare måste lägga på pappren – alla rapporter till EU, KRAV och Centrala nötkreatursregistret ...”

Då började Göran och Maria fundera på att sälja själva. Men det var också en kamp för att hitta en logistik som passade, med transporter, slakt och chark.

– Ingen hade gjort detta förut, ingen ville att vi skulle göra så här, säger Göran. Sedan började det att flyta, vi sålde mer och mer, köpte fler djur, så vi fick öka arealen betesmarker. Idag känns det riktigt bra, menar både Maria och Göran.

Gården omsätter runt 2,5 miljoner kronor. Inkomsterna fördelar sig på 50 procent för köttproduktionen och 50 procent på landskapsvården, det vill säga EUs miljöersättningar.

– Det fungerar trots allt bra med EU-ersättningarna, säger Maria. Om man ska vara djurhållare behöver man vara ofantligt bred i kompetens, eller så får man betala stora summor för konsult hjälp. Jag är van vid administration och Göran tar hand om djuren och landskapet – en perfekt kombination!

– Men trots allt är det ju galet hur mycket tid man som lantbrukare måste lägga på pappren – alla rapporter till EU, KRAV och CDB – Centrala kreatursregistret, fortsätter Maria.

Idag är verksamheten KRAV-certifierad. Men så var det inte från början. Maria är helt emot monopol och ville först inte certifiera enligt KRAV eftersom de var ensamma på marknaden.

– När det så småningom dök upp andra alternativ och konkurrerande certifieringsorganisationer, som Sigill Kvalitetssystem och Smak, slog vi till. KRAV uppskattas av kunderna, så det känns trots allt viktigt att vara certifierade. Kunderna applåderade faktiskt när vi först blev certifierade – trots att vi då redan i tio år hade gjort allt som KRAV kräver!

JOHAN & MALIN LARSSON

Kingebol, Ånimskog, Dalsland

Johan och Malin Larsson har gått från mjölkkor och grisar till dikor och nötköttsuppfödning.

All byråkrati är en tung och kostsam börda

Det känns OK att arbeta som jordbrukare och djurhållare, menar Johan och Malin Larsson, men alla papper och all byråkrati är en tung och kostsam börda.

Johan Larsson är född på gården och Malin i Ärtemark. År 2008 tog Johan över efter pappa Lars-Rune. Det har alltid funnits kor på gården men pappa Lars-Rune hade också grisar på 1960-talet.

– Vi har gått från mjölkkor och grisar till dikor och nötköttsuppfödning, förklarar Johan. Det känns OK att arbeta som jordbrukare och djurhållare. Det har gått bra de senaste åren, och vi hoppas att någon av våra barn, pojken eller flickan, vill ta över en dag. Idag tycker inte flickan att det roligt med kor, men hon är ju bara 12 år. Pojken är 15 år och verkar mer intresserad.

Inkomsterna från verksamheten fördelar sig ungefär med 70 procent från EU-intäkter och 20 procent från kött, men det är något som Johan just börjat med.

– Tidigare sålde jag bara avvanda kalvar. Landskapsbiten är ju rätt stor, eftersom vi har restaurerat stora marker. Vi hyr också ut några hus. Vi har åtta bostadshus som vi hyr ut året om eller till sommarturister. Lite KRAV-märkt spannmål säljer vi också, för att göra bilden komplett.

Verksamheten har också kostnader. Hjälp med deklaration och EU-ansökningar kostar exempelvis omkring 20 000 kronor.

– Det gäller ju så mycket pengar, så vi vill inte göra några misstag när vi deklarerar och ansöker om stöd – då blir det för dyrt! Mars är värsta månaden för då är det både deklaration och EU-anmälningar, säger Johan.

”Man har tagit på sig mycket, i och med alla EU-reglerna. Samtidigt är EU-bidragen en förutsättning för de här betesmarkerna, men jag är ju väldigt påpassad. Skulle jag åka dit på en del av det jag gör, så förlorar jag mycket pengar.”

– Alla dessa beslut och vilken gröda man ska så och var. Jag tycker nog att de är för petiga. Har jag kört slut på en gröda i såmaskinen, så kan jag inte övergå till något annat. Blir det då en kontroll så åker jag dit. Det skulle ju räcka att skriva att man ska ha ett fält till typ av gröda: spannmål eller vall skulle räcka att deklarerat!

Administrationen med alla papper och byråkratin är en börda, menar både Johan och Malin.

– Man har tagit på sig mycket i och med alla EU-reglerna, säger Johan. Samtidigt är EU-bidragen en förutsättning för de här betesmarkerna, men jag är ju väldigt påpassad. Skulle jag åka dit på en del av det jag gör, så förlorar jag mycket pengar.

– Vi är inte gjorda för att arbeta med papper, vi vill ju jobba med händerna! säger både Johan och pappa Lars-Rune samtidigt.

– Ett förenklat system och mindre misstänksamhet mot oss, skulle vara underbart, säger Johan. Jag har klarat mig väldigt bra i kontrollerna, så jag är inte speciellt rädd att något ska gå fel.

Johan har dock läst om andra fall där man till exempel upptäckt skadade djur på väg till slakt. Uppfödarna har då blivit åtalade i efterhand.

– Sådana berättelser skrämmar naturligtvis, säger Johan och både Malin och pappa Lars-Rune nickar instämmande.

LEIF & EVA LINDGREN

Leva Gård, Östra Spöland, Västerbotten

– Jag tycker att det blev väldigt fel när myndigheterna gjorde om EUs kompensationsstöd. Våra naturbeter med låg djurtäthet hamnar därför på en låg stödnivå och förlorar årligen 165 000 kr jämfört med tidigare. Jag hoppas att myndigheterna gör om detta ... och gör rätt.

Utan naturbete skulle markerna täckas av slyskog

Naturbete, EU-ersättning och försäljning av mjölk och kött tillsammans med en egen gårdsbutik gör att Leif och Eva Lindgrens arbete får bärighet. Och snart ska sonen ta över.

Leif Lindgren sitter och tittar ut på naturbeteslandskapet längs Vindelälven. Han har några stutar omkring sig som skuttar och äter gräs.

– Utan dem skulle det inte vara något naturbeteslandskap här utan istället en tät slyskog, berättar han. Tack vare djuren kan vi ha våra öppna landskap.

Detta är Leifs hemställe, och när han var liten grabb var det en tät skog, men nu har markerna återställts.

– Vi brukade ta vatten här och en gång hittade vi en trästock som visar att det funnit folk här i flera hundra år, fortsätter Leif. Jag och Eva bor bara några hundra meter härifrån i huset som jag byggde när vi bildade familj.

Leif och Eva driver ett jordbruksföretag med mjölkkor och köttdjur.

– Nu vill äldste sonen ta över och det känns kul att företaget får leva vidare, säger Leif. Sonen är hemma nu och hjälper till, och han är väldigt intresserad av skogs-skötsel och betena. Tanken är att han både ska ha köttdjur och arbeta med dikor, så nu bygger vi ett nytt stall.

Sedan tre år tillbaka har familjen också en gårdsbutik och där säljer de kött från sina naturbetesdjur och fläsk från Spölandsgrisen på andra sidan älven. Eva syr och säljer barnkläder, och det har blivit populärt. På sommaren serverar de dessutom kaffe utanför gårdsbutiken.

Inkomsten från jordbruket fördelar sig på ungefär 60 procent från EUs miljöersättningar för landskapsvården och 40 procent från försäljningen av kött och mjölk.

– Vårt recept är att djuren går på naturbeten och bara äter grovfoder. Vi säljer bara kött från stutar och kvigor. Om du handlar kött i en affär vet du aldrig vad det är. Det kan ju komma från en gammal ko.

”Köttpriserna har stigit och är rätt skapliga men mjölken släpar långt efter. Norrmejerier tappas jättemycket mjölk och det är ju en fara för hela verksamheten; utan kor kommer mycket att bli sämre.”

– Våra konsumenter blir jättenöjda när de får smaka kvalitetskött. Många kommer tillbaka och vill inte köpa något annat. Det är jättekul att höra att de är nöjda, men tyvärr har vi bara möjlighet att sälja en begränsad volym. Det är ledsamt att behöva säga att vi inte har tillräckligt eftersom vi inte har resurser att ta emot så mycket kött som efterfrågas. Vi tar hem ett djur i taget och när det är sålt står vi utan ett tag. Men nu i veckan ska vi få nytt färskt kött så nu är det många som väntar.

– Tyvärr är det inte så mycket som säljs via ICA Naturbeteskött idag, berättar Leif. Några producenter kan sälja via ICA, men det är bara ett fåtal. Sedan har vi ett lokalt slakteri som köper upp en del och det är bra. Resten går via vår gårdsbutik. Det är på väg åt rätt håll, det har blivit bättre.

– Men det borde ju gå att få mer för produkterna, menar Leif. Som det är nu, är det konsumenterna som får det bra i och med att priserna är så låga.

– Jag tycker att det blev väldigt fel när myndigheterna gjorde om EUs kompensationsstöd, säger Leif. Det gäller speciellt beräkningen av djurtätheten. Vi som har naturbeten och driver extensivt betesbruk på stora arealer får en låg djurtäthet (<0,65). Vi hamnar därför på en låg stödnivå och förlorar årligen 165 000 kronor jämfört med tidigare. Jag hoppas att myndigheterna gör om detta ... och gör rätt.

Leif skulle också vilja att Norrmejerierna höjde mjölkersättningen med minst en krona per liter. Köttpriserna har stigit och är rätt skapliga men mjölken släpar långt efter.

– Norrmejerier kan tappa mjölkproducenter och det är ju en fara för hela verksamheten, utan mjölkkor kommer mycket att bli sämre.

Storspoven häckar på Leifs och Eva Lindgrens gård i Västerbotten.

STEFAN & MARGARETA CASTA

Humlamaden, Skåne

– Det handlar egentligen inte om pengarna, utan klappen på axeln från myndigheterna för att de uppskattar vårt arbete, det är det som är grejen.

Fåren är både landskapsvårdare och kompisar

Stefan och Margareta hittade en skånelänga i tallskogen, och så tog de bort tallskogen och skapade ett eget Östergötland i Skåne.

– **Vi älskar den här sortens natur**, lite kultiverat mitt i det vilda, inleder Stefan. Landskapet som djuren och vi formar tillsammans.

– Stefan hittade det är stället 1975, när vi letade efter en skånelänga i skogen, berättar Margareta. Vi hittade en skånelänga i tallskog och så tog vi bort tallskogen, eftersom vi ville skapa ett Östergötland här i Skåne. Vi är båda från Östergötland. Vi kom hit tillsammans, vi var sambos och gifte oss senare. Idag har vi en dotter.

– Vi har sedan 1976 betande får i liten skala som landskapsvårdare, säger de. Det är huvudsyftet, men också som kompisar! Livet blir ju så mycket mer innehållsrikt om man har djur. Man har alltid något att göra.

– Det var väldigt arbetsamt att få till betesmarkerna, berättar Margareta vidare. Otroligt så mycket kvistar det blir när man avverkar träd. Jag trodde att Stefan skulle bli alldeles tokig. Han släpade ihop grenar som han brände dagarna i ända under en väldigt lång tid.

För att inte bara få kostnader, så säljer de också lite kött. Under många år har de sålt alla lamm till sin lokala konsumaffär i Veberöd. Konsumenterna kan då köpa hela, halva eller finstyckade lamm.

– Det har varit otroligt uppskattat. Lite kul också tycker vi, att köttet hamnar hos de människor som tycker om riktigt bra kött. Vi kör djuren till ett lokalt slakteri och så körs de direkt till butiken. Vi brukar meddela att nu finns det lammkött i butiken. Det går alltid snabbt för dem att sälja det.

”Det kommer också människor från framför allt Länsstyrelsen för att kontrollera att djuren betar riktigt. De har med sig olika papper som de kryssar i.”

– Vi är inte bönder, utan jag är författare, säger Stefan.

– Och jag har varit marknadsförare på en tidning och hållit på med illustrationer, säger Margareta.

Landskapsvården ger också lite pengar. De har fått en liten del av EUs landskapsersättningar, cirka 7 000 kronor per år.

Landskapsersättningen har fungerat bra men det har varit mycket papper, speciellt i början. Men nu har de upptäckt att det i princip är samma papper varje år.

– Det kommer också människor från framför allt Länsstyrelsen för att kontrollera att djuren betar riktigt. De har med sig olika papper som de kryssar i för olika saker. Det är alltid lika spännande när de kommer. Det är olika personer nästan varje gång, berättar Stefan.

– Ja, men det var en kvinna som återkom några gånger, minns Margareta, och det var ju trevligt.

– Det handlar egentligen inte om pengarna, utan den här klappen på axeln från myndigheterna för att de uppskattar vårt arbete, säger Stefan. Det är det som är grejen.

Stefan och Margaretas vackra skånelånga ligger i ett öppet och vackert landskap i Skåne.

STEN DALHÖG & ANETTE SUNNANSTAD

Monsabola, Ödeshög, Östergötland

– Kontrollerna fungerar så där, man blir inte glad av dem. Det går inte att sköta en sådan här gård utan att det är något litet att anmärka på
– och det verkar vara viktigt för kontrollanten att göra anmärkningar.

Monsabola – biologisk pärla i Östergötland

Efter många år som naturbetesbönder har Sten och Anette varit med om en hel del byråkrati. Ibland fungerar det bra, men det tar alltid för lång tid innan ersättningen betalas ut.

– **Jag bor här därför att min morfar köpte** den här gården 1939, berättar Sten. Jag är bokstavligen född och uppväxt här.

Sten flyttade hemifrån när han var fjorton år men behöll kontakten och var hemma under somrarna och mjölkade kor och skördade hö. År 1982 kom han tillbaka och tog över verksamheten. Sten hade då varit lärare i 10 år på Gotland och det kändes naturligt för honom att ta över gården.

– Jag kom hit 1999, säger Anette, och det var ett bra val!

Idag är det bara ett drygt tjugotal djur på gården, men när Sten och Anette körde för fullt var det ungefär femtio djur under vintern. Som mest hade de ett 60-tal djur.

– Under somrarna såg jag till att de förökade sig så att jag kunde sälja undan ett tiotal och då det blev plats i ladugården igen, säger Sten.

Gården har 20 hektar naturbetesmark, vilket betyder ungefär en ko per hektar. Det är normalt för sådana här marker. Här finns också 10 hektar åkermark, så gården följer devisen om att ”äng är gårdens moder”.

– Det är ju inga sjöar med pengar som kommer in från EU för landskapsvården, men det är ändå de pengarna som håller flaggan uppe. Vi säljer också en del kött, men framförallt är vi numera ”statsanställda” och får vår pension. Vi får inte mycket i pension men å andra sidan är vi inte bortskämda med pengar så det funkar bra, säger Anette.

– Det mest besvärliga var nog när avbytartjänsten lades ned hux flux årsskiftet 1998–1999, säger Sten upprört.

– Det innebar ju att samhället och Lantbrukarnas Riksförbund visade att nu får ni klara er själva och de inte brydde sig om att vi måste jobba 365 dagar om året.

Sten och Anette menar att EU-betalningarna fungerar någorlunda, men att byråkratin runt dem är besvärlig och att de får vänta alldeles för länge på utbetalningarna.

”Visserligen kommer pengar in på gårdens konto men att kan det dröja tre månader innan det kommer en verifikation på vad det egentligen är som har betalats ut!”

– Vi fick brev i förra veckan från Jordbruksverket om att de nu ska betala ut det sista av gårdsstödet för år 2016. Det var bara några veckor sedan vi fick slutbetalningen för kreaturstödet för år 2015, berättar Sten.

Det är också rätt vanligt att pengar visserligen kommer in på gårdens konto men att kan det dröja tre månader innan det kommer en verifikation på vad det egentligen är som har betalats ut.

– Så det är väldigt svårt att hålla reda på vad som man fått och inte fått. Beslutet fattades kanske den 24 oktober och så får man det i mars nästa år.

– Kontrollerna fungerar så där, man blir inte glad av dem, säger Anette. Det går inte att sköta en sådan här gård utan att det är något litet att anmärka på – och det verkar vara viktigt för kontrollanten att göra anmärkningar.

Det har dock inte varit några större saker. Men en gång vid en revision i efterskott lämnade en kontrollant en liten randanmärkning om ”någon igenväxning” – vilket ju inte är så konstigt på en sådan här gård.

– Fem år senare fick jag ett brev om återbetalning av 495 kronor plus ränta, säger Sten. Ibland kommer det också brev om små summor som ska återbetalas. Breven innehåller alltid tre sidor där det på sidan två är en redogörelse för hur man ska överklaga och på den tredje sidan står det att eftersom det är ett så litet belopp kommer de ändå inte att begära in summan!

Trots motgångarna så kämpar Sten och Anette vidare med förhoppningen om att de ska kunna bevara de biologiska värdena i denna östgötska pärla.

STEFAN & ELISABETH OLANDER

Skalens gård, Viksjöfors, Hälsingland

– Det här livet är ju som en sjukdom! Men som betalning får jag blomsterfågningen, fjärilarna och skalbaggarna, säger Stefan.

Det är viktigt att bevara den fina kulturmiljön

Sammanlagt har Stefan och Elisabeth hittat 268 växtarter på sin gård. Här finns också många sällsynta insekter, några som är nya för landskapet Hälsingland.

– **Ja, vi tycker om den här fäboden** bara för att det är så vackert, inleder Stefan och berättar om hur det började.

Gården härstammar som ett fäbodställe från 1500-talet och blev ett eget hemman i slutet av 1800-talet. Det kom i Stefans föräldrars ägo under mitten av 1950-talet. Föräldrarna hade djur på den tiden men mot slutet blev gården lämnad utan betesdjur.

– 1997 tog jag över gården från mina föräldrar, men då var den rejält igenvuxen. För att förstå hur det hade sett ut tidigare, studerade jag kartor från Lantmäteriet och fick en fix idé om att se till att åter öppna ängs- och betesmarkerna.

Ursprungligen omfattade gården cirka 20 hektar öppna marker, varav 10 hektar svaljord – ett cirkulationssystem med sådd av lin under första året, följt av två år med bland-säd och sedan tio år i träda som ängsmark – och 10 hektar ängsmark.

– Idag har vi åter öppnat upp 18 hektar, och vi får EUs miljöersättning för biologisk mångfald för att vi sköter kulturlandskapet, berättar Stefan. Här finns flera speciella arter som är betes- och slåtterhävdade och några som till och med är rödlistade: fältgentiana, låsbräken, både vanlig och höstlåsbräken, samt rödkämpar och darrgräs, som inte är så vanliga i Norrland.

I år har det varit ovanligt mycket prästkragar och blåklockor. Sammanlagt har Stefan och Elisabeth hittat 268 växtarter. Här finns också många sällsynta insekter, några som är nya för landskapet Hälsingland.

– Idag får vi hjälp med betet av ett tjugotal getter, som tillhör min dotter. Jag lånar också in ett antal nötkreatur varje år sedan 2000. Det har varit kvigor och får, men de sista åren har vi haft stutar av fjällko, rödkulla och jersey. Vi sköter själva om både den dagliga tillsynen och stängselningen.

”Men det går ju inte ihop ekonomiskt. Jag försöker överleva genom att ta allehanda uppdrag, sätter upp gärdesgårdar, håller på med naturguidningar och gör inventeringsjobb när de efterfrågas.”

– Vi har inga inkomster från köttproduktionen utan bara genom EUs gård- och miljöstöd. Det har fungerat bra tidigare med två utbetalningar per år. Men i år har det varit virrigt och totalt sönderhackat med många små utbetalningar. Till slut förstod jag inte vad jag egentligen fick betalt för!

Fastigheten har också 90 hektar skog. Genom ett avtal med Skogsstyrelsen är 60 hektar skyddade som naturreservat genom biotopskydd och naturvårdsavtal. Det gör att fastigheten har skyddad skog med sällsynta svampar och lavar. Den skyddade skogen producerar också mycket död ved som blir mat för många skalbaggar. Här finns bland annat många blomlockor vilkas larver kräver död ved.

– Skogen och det rika kulturlandskapet bildar ett landskap som är väl värt att skydda, berättar Sten. Jag hoppas ju att gården och alla dess värden ska finnas kvar också i framtiden.

– Det här livet är ju som en sjukdom! Men som betalning får jag blomsterfågningen, fjärilarna och skalbaggar. Men det går ju inte ihop ekonomiskt. Jag försöker överleva genom att ta allehanda uppdrag, sätter upp gärdesgårdar, håller på med naturguidningar och gör inventeringsjobb när de efterfrågas, säger Stefan.

– Hela familjen älskar det här livet, understryker Elisabeth, och det är viktigt att berätta om både gården, dess invånare och att bevara den här unika kulturmiljön.

BO SABELSTRÖM & HANNA THORSELL

Horns kungsgård, Öland

– Det känns som man är lite kriminell hela tiden, att man lever på gränsen. Vi försöker anpassa oss, men det går inte att anpassa sig bakåt i tiden. Nu känns det som om myndigheterna drar undan mattan under fötterna på oss när de utan förvarning ändrar regelverket.

En chans man bara får en gång i livet

Omkring 75 procent av inkomsterna på Horns kungsgård kommer från EUs ersättningar. På grund av att ersättningarna utgör en så stor andel av gårdens inkomster är de ett stort problem och skapar stor oro.

– **Att få ta över ett sådant här ställe** är en chans som man bara får en gång i livet, inleder Hanna när hon och Bo berättar om varför de bor på Horns kungsgård på Öland.

– Det var 2007 när vi kom hem efter semestern och vårt barn Alvin var ett år som planerna började ta form, minns Bo. Hannas far Stefan var då 60 år och jag undrade vad som skulle ske med allt arbete Stefan lagt ner på gården. Det visade sig att Stefans vision var att en av döttrarna skulle ta över gården.

– Det var ganska självklart att jag skulle bli den som tog över, trots allt, menar Hanna. Jag hade jobbat här och kände djuren väl, samtidigt som min syster sa att hon inte var intresserad. Så 2012 blev vi de nya arrendatorerna när Stefan gick i pension.

Horns kungsgård är ett stort naturreservat, tillika ett Natura 2000-område, med 629 hektar hagmarker, lövskogar, enbevuxna alvarsmarker och torrängar, lövängar och klintkust. Här finns dessutom en insjö, Hornsjön, och flera kärr.

Som bas har Hanna och Bo 160 dikor som betar naturreservatet, och de brukar cirka 100 hektar vall, varav den största delen är arrenderad åkermark från närliggande äldre gårdar som numera är nedlagda. Några av dessa skiften har en historia ända från järnåldern.

– Produktionsdelen av vårt företag omfattar framför allt försäljning av livkalvar och endast en liten del går till slakt, berättar Hanna som ansvarar för djuren. Jag är inte intresserad av slakt, jag gillar de levande djuren och så behöver vi ett bra betestryck för att sköta markerna och då behövs vuxna betesdjur, helst dikor med kalv.

– Det är landskapsskötseln som ger mest inkomster, berättar Bo som ansvarar för maskindelen av företaget. Omkring 75 procent av inkomsterna kommer från EUs ersättningar. På grund av att ersättningarna utgör en så stor andel av våra inkomster är de ett stort problem och skapar en stor oro.

”Vi måste alltså betala tillbaka det som två år tidigare var överenskommet. Vi blev skyldiga en kvarts miljon kronor när skogs- och mosaikbetet plötslig togs bort!”

Riktigt så var det inte när Hannas pappa Stefan hade Horn, då flöt det på bättre. Idag behöver Hanna och Bo slåss för allting.

– Vi har ännu inte fått alla betalningarna från 2015 och 2016, säger Bo och skakar på huvudet. Det saknas 500 000 kronor!

– Vi har ju våra kostnader för djuren och anställda, för foderproduktion, diesel, el och så vidare, och som vi bara måste betala, säger Hanna.

Utgifterna ökar för varje år medan inkomsterna minskar, och gården tappar inkomster varje år. Ett exempel är att betalning för mosaikbetena försvunnit, ett annat att kompensationsstödet minskat och villkoren för skogsbete ändrats.

Representanterna från Lantbruks- och naturvårdsavdelningarna på Länsstyrelsen i Kalmar har också olika krav på gårdens drift. Naturvården vill ha kvar buskar och bryn medan lantbruk kräver öppnare landskap.

– Till slut fick vi representanter från båda sidor att komma hit och själva diskutera fram en lösning, minns Bo.

– Idag har den person som tidigare jobbade på lantbruk bytt jobb och arbetar nu på natur vilket är bra, fortsätter Bo. Horn är ju ett drömområde för naturvården och är troligen ett av landets mest artrika naturreservat!

– Om vi själva fick välja skulle vi naturligtvis vilja ha en tydlig plan över vad som gäller, säger Hanna. Plötsligt försvinner eller förändras ett stöd och då kan vi bli ersättningskyldiga för det som varit. Vi måste alltså betala tillbaka det som två år tidigare var överenskommet! Vi blev skyldiga en kvarts miljon kronor när skogs- och mosaikbetet plötslig togs bort!

– Det känns som man är lite kriminell hela tiden, säger Bo, att man lever på gränsen. Vi försöker anpassa oss, men det går inte att anpassa sig bakåt i tiden. Jag skulle vilja att förändringarna inte sker inom en stödperiod. Att de blir utannonserade i alla fall två år i förväg, för att vi ska kunna justera driften och veta vad vi har att förhålla oss till. En tydlig plan alltså, som beskriver vad som ska prioriteras. Nu känns det som om myndigheterna drar undan mattan under fötterna på oss när de utan förvarning ändrar regelverket.

Många viktiga erfarenheter

Under många år har Världsnaturfonden WWF arbetat med skötsel och bevarande av de biologiskt rika naturbetesmarkerna. Det arbetet har gett många viktiga erfarenheter.

Tre nyckelfaktorer behövs för att säkra hävden av naturbetesmarkerna:

- *En livskraftig lantbrukarkår med betesinriktad djurhållning.*
- *Långsiktiga och skäliga miljöstöd som följer samhällets kostnadsutveckling så att brukarna vågar satsa och ingå skötselavtal.*
- *En marknad som efterfrågar och är beredd att betala mer för certifierat naturbeteskött.*

WWF arbetar för att arealen hävdade naturbetesmarker ska öka i Sverige. För att öka arealen behövs ytterligare åtgärder:

- *Att lantbrukare får hjälp att lösa de tekniska och managementbaserade utmaningar som naturbetesdrift innebär.*
- *Att nätverk för naturvårdsentreprenörer med och utan betesdjur utvecklas för att underlätta betesmarks- och betesdjursförmedling. Möjlighet till investeringsstöd för satsningar på betesdrift på naturbetesmarker, till exempel ligghallar och hanteringsanläggningar.*
- *Restaureringen av övergivna, värdefulla naturbetesmarker måste intensifieras och ges ekonomiskt stöd som står i relation till arbetsinsatsen.*
- *Ersättning för särskilt viktiga områden som skärgårdar, våtmarker med rik fågelfauna och mosaikbetesmarker måste höjas.*

>>

Offentlig sektor och livsmedelshandeln har ett ansvar för att efterfråga både närproducerade och miljömässigt bra livsmedel. Detta kan göras genom att:

- *Efterfråga certifierat naturbeteskött* för spårbarhet och trovärdighet mot offentliga och privata konsumenter. Detta ger enkla, tydliga och långsiktiga spelregler för lantbrukarna att hålla sig till.
- *Lokala livsmedelsproducenter* måste ges stöd så att de kan komma in på den offentliga marknaden. Finansieringen av sådana projekt ska ges via Jordbruksverket och EUs stödsystem.
- *Tydliggöra kopplingen* mellan betesdjur, naturbetesmarker, artrikedom och en levande landsbygd genom paketering och kommunikation av naturbetesköttets mervärden.
- *Undvika procentuella påslag* i butikerna för att hålla nere prisskillnaden mellan naturbeteskött och standardsortimentet.

Naturbetesbönder

– jordbrukslandskapets hjältar

PLUS OCH MINUS

Det ger glädje och uppskattning att arbeta med djurdrift på naturbetesmarker. Blomsterprakten är en viktig del av inkomsten. Det är dock svårt att betala räkningar med blomsterprakt.

POLITISKA BESLUT

Uppräkning av EU-stöd, förenklingar av byråkratin, långsiktiga regelverk och samordning av mål och regler med naturvården krävs.

RIK MÅNG- FALD

Naturbetesmarker är en av de viktigaste markslagen för den biologiska mångfalden. Antalet arter är imponerande med i genomsnitt 40 arter per kvadratmeter.

NYCKEL- FAKTORER

För att säkra de svenska naturbetesmarkerna behövs lantbrukare, långsiktiga miljöstöd och en marknad som efterfrågar naturbeteskött. Nöjda djurhållare är helt avgörande för att bevara och utveckla naturbetesmarkerna.

DET HÄR GÖR WWF

Sedan 1990 har WWF arbetat med att bevara de svenska naturbetesmarkerna. Projektet har arbetat med hela landskapstypen och inte enskilda arter.

Därför finns vi

För att hejda förstörelsen av jordens naturliga livsmiljöer och bygga en framtid där människor lever i harmoni med naturen.

wwf.se